

Paweł Lewandowski

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn

pawel.lewandowski@uwm.edu.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8979-928X>

O ochronie wyzyskanego – rozważania nad nowymi rozwiązaniami wyzysku w polskim prawie cywilnym

<http://dx.doi.org/10.12775/SIT.2022.029>

1. Wprowadzenie

Naruszenie swobody kontraktowania, m.in. w zakresie rozmiaru czy charakteru świadczeń stron umowy, jest zjawiskiem wysoce negatywnym, dlatego przyjmuje się, że tylko czynność prawna swobodna – wolna od nacisków i wpływów – może wywoływać skutki prawne w niej zastrzeżone. Tymczasem w społeczeństwie panuje współcześnie ogólny trend w postaci chęci szybkiego bogacenia się, co nasila występowanie postaw nastawionych na wyzyskiwanie innych podmiotów, zwłaszcza znajdujących się w sytuacji niekorzystnej, utrudniającej dokonanie czynności prawnej z pełnym rozeznaniem. Z tego względu pożądane są narzędzia prawne, które nie tylko *post factum* chroniłyby autonomię woli stron, ale także zapobiegałyby działaniom polegającym na wyzyskiwaniu innych podmiotów.

Obowiązującą regulacją, której celem jest ochrona swobody stron przy dokonywaniu czynności prawnych, jest klasyczna instytucja prawa cywilnego określana mianem wyzysku (art. 388 k.c.¹). Przepis

---

¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, tekst jednolity: Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm., dalej: k.c.

ten jest poddawany krytyce w literaturze. Przede wszystkim wskazuje się, że konstrukcja wyzysku przyjęta w tym przepisie nie zapewnia efektywnej ochrony słabszej strony kontraktu², co przemawia za jej uchycieniem³. O nieskuteczności przepisu art. 388 k.c. świadczą także trudności dowodowe w zakresie przesłanek subiektywnych po stronie wyzyskanego (przymusowe położenie, niedoświadczenie, niedołośćstwo), jak również sposób dochodzenia roszczeń z umowy dotkniętej wyzyskiem. Chociaż krytyka nie jest pozbawiona racji, wydaje się, że możliwe jest poszukiwanie efektywnej ochrony wyzyskanego na podstawie art. 388 k.c. Warto jednak podejmować dyskusję, a tym bardziej próbować udoskonalić obowiązujące przepisy. Właśnie temu miałyby czynić zadość zgłoszony przez Radę Ministrów projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego⁴. Na marginesie należy zwrócić uwagę, że omawianą nowelizację poprzedziła nowelizacja art. 304 k.k., modyfikująca wyzysk w ujęciu prawa karnego⁵.

Przedmiotem opracowania są zmiany uchwalone ustawą z dnia 2 grudnia 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy –

---

² M. Kosmol, *Laesio enormis w XXI w. – czy matematyczne podejście do ustalania granic dopuszczalnej nieekwiwalentności świadczeń w umowach dwustronnie zobowiązujących jest pożądane?*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2019, t. 25, nr 2, s. 158; M. Gutowski, w: *Kodeks cywilny, t. 2: Komentarz. Art. 353–626*, red. M. Gutowski, wyd. 3, Warszawa 2022, komentarz do art. 388 k.c.; A. Grebieniow, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, wyd. 29, Warszawa 2021, komentarz do art. 388 k.c. pkt A, B; P. Machnikowski, w: *System prawa prywatnego, t. 5: Prawo zobowiązań, część ogólna*, red. E. Łętowska, Warszawa 2013, s. 570 i n.

³ J. Andrzejewski, *Czy art. 388 k.c. jest potrzebny? Wyzysk w Kodeksie cywilnym oraz w tzw. perspektywie kodyfikacyjnej – spojrzenie krytyczne i wnioski de lege ferenda*, w: *Wokół rekodyfikacji prawa cywilnego*, red. P. Stec, M. Załucki, Kraków 2015, s. 193, 197; por. P. Machnikowski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wyd. 10, Warszawa 2021, komentarz do art. 388 k.c.

⁴ Druk nr 1344, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/2CA9B3E-5A474682EC125870400399EFD/%24File/1344.pdf> (dostęp: 30.08.2021 r.), dalej: projekt. Pierwotna wersja projektu została ogłoszona na stronie Rządowego Centrum Legislacji w dniu 2 października 2020 r.

⁵ Por. P. Lewandowski, *O potrzebie kompatybilności przepisów regulujących wyzysk w Kodeksie cywilnym i w Kodeksie karnym*, „Prawo i Więź” 2022, nr 1(39), s. 256 i n.

Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁶. W opracowaniu pojawiają się również nawiązania do projektu ustawy nowelizującej art. 388 k.c. w brzmieniu przekazanym przez prezesa Rady Ministrów pod obrady Sejmu. Uchwalona ustawa w zakresie analizowanej materii, tj. w art. 1 pkt 5, otrzymała następujące brzmienie: art. 388 § 1. „Jeżeli jedna ze stron, wyzyskując przymusowe położenie, niedołęstwo, niedoświadczenie lub brak dostatecznego rozeznania drugiej strony co do przedmiotu umowy, w zamian za swoje świadczenie przyjmuje albo zastrzega dla siebie lub dla osoby trzeciej świadczenie, którego wartość w chwili zawarcia umowy przewyższa w rażącym stopniu wartość jej własnego świadczenia, druga strona może według swego wyboru żądać zmniejszenia swego świadczenia lub zwiększenia należnego jej świadczenia albo unieważnienia umowy. § 1¹. Jeżeli wartość świadczenia jednej ze stron w chwili zawarcia umowy przewyższa co najmniej dwukrotnie wartość świadczenia wzajemnego, domniemywa się, że przewyższa je w stopniu rażącym. § 2. Uprawnienia określone w § 1 wygasają z upływem lat trzech od dnia zawarcia umowy, a jeżeli stroną umowy jest konsument – z upływem lat sześciu”.

2. Charakter prawny wyzysku (wzmianka)

Ważnym elementem całokształtu wyzysku jest określenie jego charakteru prawnego. Tymczasem w ustawie z dnia 2 grudnia 2021 r. nie znajdujemy zmian normatywnych w tym zakresie, a jedynie inne incydentalne zmiany, ingerujące wybiórczo w tekst ustawy. Przedmiotowa nowelizacja przepisu art. 388 k.c. wydawała się dobrą okazją do rozstrzygnięcia toczącego się sporu co do charakteru prawnego wyzysku.

Należy nadmienić, że aktualnie, według przeważającej części doktryny, wyzysk jest uznawany za ustawowe ograniczenie zasady swobody umów⁷, za czym przemawia m.in. systematyka k.c. oraz zamknięty katalog wad oświadczenia woli (art. 82–88 k.c.). Zgodnie

⁶ Dz.U. z 2021 r. poz. 2459.

⁷ A. Grebieniow, komentarz do art. 388 k.c., Nb 9.

z odmiennym, mniejszościowym poglądem wyzysk stanowi wadę oświadczenia woli⁸. W tym kierunku podążały również wcześniejsze projekty, np. *Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego*⁹. Oczywiście sama systematyka Kodeksu cywilnego nie powinna mieć decydującego znaczenia, niemniej stanowi argument w dyskursie prawniczym.

Jednoznaczne opowiedzenie się przez ustawodawcę za koncepcją wyzysku jako wady oświadczenia woli pozwoliłoby na rozstrzygnięcie gradacji przesłanek, tj. przypisania pierwszeństwa subiektywnemu stanowi strony wyzyskanej (tj. znajdowanie się słabszej strony stosunku prawnego w przymusowym położeniu, w stanie niedołęstwa lub niedoświadczenia), co z kolei pozwoli zaakcentować podważenie skuteczności czynności prawnej z powołaniem się na wadliwość procesu woli z uwzględnieniem pozostałych przesłanek wyzysku¹⁰.

3. Kryterium wzajemności

W aktualnym stanie prawnym istnieje dość poważny spór w zakresie zasięgu obowiązywania przepisu art. 388 k.c., tzn. czy stosuje się go do umów wzajemnych¹¹, czy również do umów dwu-

---

⁸ B. Lewaszkiwicz-Petrykowska, *Wady oświadczenia woli w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 1973, s. 180 i n.; A. Rembieniński, w: *Kodeks cywilny z komentarzem*, red. J. Winiarz, Warszawa 1980, s. 335.

⁹ *Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego działająca przy Ministrze Sprawiedliwości. Księga Pierwsza Kodeksu Cywilnego. Projekt z uzasadnieniem*, Warszawa 2009 (art. 124 § 1), s. 129; *Kodeks cywilny. Księga pierwsza. Część ogólna. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przyjęty w 2015 r. z komentarzem członków Zespołu Problemowego KKPC*, Warszawa 2017 (art. 97 § 3), s. 140.

¹⁰ Por. B. Lewaszkiwicz-Petrykowska, w: *Kodeks cywilny. Część ogólna*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2009, s. 848 i n.

¹¹ W. Popiołek, w: *Kodeks cywilny*, t. 1: *Komentarz do artykułów 1–449*¹⁰, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2011, s. 1460; C. Żuławska, w: *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia: Zobowiązania*, t. 1, red. G. Bieniek, Warszawa 2011, s. 184; P. Zakrzewski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3: *Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, red. M. Frasz, M. Habdas, Warszawa 2018, komentarz do art. 388, Nb 7.

stronnie zobowiązujących, jednak niespełniających kryterium wzajemności¹².

Uchwalony art. 388 § 1¹ k.c. wprost odwołuje się do świadczenia wzajemnego. Można więc stwierdzić, że wprowadzona przez projektodawcę zmiana rozwiewa wątpliwości, zawężając zakres stosowania przepisu wyłącznie do umów wzajemnych. Zastanawiające jest jednak, czy jest to działanie zamierzone, czy może przypadkowe. Pozostaje bowiem w sprzeczności z założeniem reformy, która – jak się zdaje – ma rozszerzyć zakres stosowania art. 388 k.c., a tym samym zwiększyć jego siłę i skalę oddziaływania na stosunki obligacyjne. Uzasadnienie projektu nowelizacji nie odnosi się w żaden sposób do tej kwestii, a wydaje się, że wobec dotychczas sygnalizowanych w literaturze przedmiotu niejasności co do zasięgu obowiązywania przepisu powinna ona zostać rozstrzygnięta. Zawężenie przepisu art. 388 k.c. wyłącznie do umów wzajemnych stanowi słabość nowelizacji. Dla porównania można przywołać kierunek zmian zaproponowany w projekcie z 2015 r., który zakładał odejście od zawężenia stosowania wyzysku jedynie do umów wzajemnych, co pozwalało objąć regulacją przepisu art. 388 k.c. m.in. nieoprocenowaną pożyczkę lub darowiznę¹³.

4. *Ratio legis* nowelizacji regulacji wyzysku

Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego¹⁴ wskazuje, że bezpośredni powód projektowanej zmiany stanowią negatywne zjawiska społeczne występujące w obrocie prawnym, a niemierzące się w zakresie dotychczas obowiązującego art. 388 k.c. Zostały one określone jako: 1) proceder nakłaniania osób starszych, przy zastosowaniu technik marketingowych, do nabywania rzeczy

¹² M. Gutowski, w: *Kodeks cywilny*, t. 1: *Komentarz do art. 1–449*¹¹, red. M. Gutowski, Warszawa 2016, komentarz do art. 388 k.c., Nb 29.

¹³ *Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przyjęty w 2015 r.*, s. 141.

¹⁴ Por. przypis 4.

ruchomych codziennego użytku po zawyżonych cenach; 2) zawieranie umowy pożyczki „chwilówki”, udzielanej przez instytucje parabankowe klientom znajdującym się w sytuacjach – przynajmniej w pewnym stopniu – przymusowych; 3) proceder przewłaszczenia na zabezpieczenie umów pożyczki, w których zabezpieczeniem niskiej kwotowo pożyczki jest przeniesienie własności nieruchomości o wielokrotnie wyższej wartości; oraz 4) w obrocie między przedsiębiorcami zjawisko zawierania umów franczyzy, które zastrzegają nieproporcjonalnie duże świadczenia od franczyzobiorców, a które bywają również zawierane w sytuacji niepełnej wiedzy franczyzobiorcy o rzeczywistej wartości świadczeń oferowanych w zamian przez franczyzodawcę¹⁵. Z uzasadnienia projektu wynika, że chodzi o sytuacje, które prowadzą do transferów środków finansowych i skutkują negatywnymi następstwami dla strony pokrzywdzonej. Osoby pokrzywdzone nie są w stanie, z uwagi na swoje ograniczenia (finansowe, zdrowotne, edukacyjno-informacyjne), skorzystać z przysługujących im środków ochrony prawnej¹⁶. Za koniecznością nowelizacji przemawia również pokrzywdzenie konsumenta (podmiotu w pozycji analogicznej do konsumenta) spowodowane przez podmiot profesjonalny, fachowo zajmujący się działalnością danego rodzaju (marketingiem bezpośrednim, usługami finansowymi)¹⁷.

Wymienione motywy zmiany regulacji wyzysku zasługują oczywiście na aprobatę. Jest to jednak dość kazuistyczne ujęcie, w którym brakuje odniesienia do ogólnych mankamentów obowiązującego art. 388 k.c., w szczególności do podstawowej kwestii w zakresie instytucji prawnej wyzysku, tj. charakteru prawnego oraz zasięgu obowiązywania przepisu, tzn. jego stosowania do umów wzajemnych czy dwustronnie zobowiązujących niespełniających kryterium wzajemności.

---

¹⁵ W uzasadnieniu projektu występuje w tym kontekście sformułowanie „strona wyzyskana”, które przy założeniu, że nie są w tych sytuacjach spełnione przesłanki wyzysku, nie jest właściwe.

¹⁶ *Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego*, s. 7 i n., dalej: Uzasadnienie projektu.

¹⁷ *Ibidem*, s. 7.

5. Zmiana stanu prawnego wyzysku

Nowelizacja stanowiąca przedmiot rozważań w zasadzie koncentruje się wokół czterech problemów, a mianowicie: rozszerzenia definicji wyzysku o nowe znamię subiektywnej sytuacji wyzyskanego (brak dostatecznego rozeznania drugiej strony co do przedmiotu umowy), zmiany postrzegania rażącego pokrzywdzenia (domniemanie rażącego stopnia pokrzywdzenia), zmiany kolejności roszczeń oraz zmiany terminu dochodzenia roszczeń. Wskazane problemy wymagają pogłębionej analizy i komentarza.

6. Brak dostatecznego rozeznania jako przesłanka subiektywna

Jedną ze zmian jest rozszerzenie definicji wyzysku przez dodanie obok wymienionych w obowiązującym do wejścia w życie analizowanej ustawy nowelizującej art. 388 k.c. przesłanek przymusowego położenia¹⁸, niedołęstwa¹⁹ i niedoświadczenia²⁰ przesłanki „braku

---

¹⁸ Przymusowe położenie występuje wówczas, gdy strona znajduje się w takich warunkach materialnych, osobistych lub rodzinnych, które zmuszają ją do zawarcia umowy nawet bez ekwiwalentności świadczeń (za wszelką cenę) oraz nie pozwalają na swobodne pertraktacje; wyrok SN z dnia 27 września 2005 r., V CK 191/05, Lex nr 274285; F. Błahuta, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, red. Z. Resich, Warszawa 1972, s. 926.

¹⁹ Niedoleństwo to brak umiejętności sprawnego działania i właściwego prowadzenia swoich spraw, bezradność wobec codziennych problemów i konieczność poszukiwania pomocy u innych, osłabienie czynności psychofizycznych, które wynika ze stanu zdrowia fizycznego, psychicznego czy wieku. Niedoleństwo to także nieumiejętność podejmowania samodzielnych decyzji, uzależnienie od otoczenia, szczególnie podatność na nacisk innych osób, zwłaszcza takich, z którymi łączy wyzyskanego jakiś stosunek zaufania czy zależności, które to cechy miały wpływ na zawarcie umowy; wyrok SA w Warszawie z dnia 14 marca 2014 r., VI ACa 1184/13, Lex nr 1515319; wyrok SA w Gdańsku z dnia 15 grudnia 2016 r., I ACa 1035/16, Lex nr 2340289; wyrok SN z dnia 27 września 2005 r., V CK 191/05, Lex nr 274285; wyrok SA w Katowicach z dnia 10 stycznia 1995 r., I ACr 839/94, Lex nr 30725.

²⁰ Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 27 września 2005 r., V CK 191/05, Lex nr 274285, orzekł, że niedoświadczenie to brak ogólnego doświadczenia życio-

dostatecznego rozeznania drugiej strony co do przedmiotu umowy” po stronie wyzyskanego. W uzasadnieniu projektu wskazuje się, że objęcie zakresem zastosowania przepisu nowych sytuacji, które dotychczas nie wypełniały przesłanek wyzysku, ma na celu m.in. poszerzenie zakresu obowiązywania wyzysku, a tym samym zagwarantowanie szerszej ochrony osób wyzyskanych²¹. Zgodnie z uzasadnieniem brak dostatecznego rozeznania oznacza brak wiedzy niezbędnej do odpowiedniego rozważenia celowości i skutków zawarcia umowy, a jednocześnie ma być dalekie od elementów ocennych, wartościujących, jak również niezależne od winy strony (lekkomyślności, niedbalstwa)²².

Wobec braku szerszego odniesienia się przez projektodawcę do pojęcia „braku dostatecznego rozeznania” można sądzić, że ta zmiana – wbrew twierdzeniom projektodawcy, który optymistycznie zakłada, że regulacja nie będzie budziła wątpliwości – w praktyce nie wypełni tego zamierzenia. Słuszne wydaje się spostrzeżenie, że proponowane rozszerzenie art. 388 § 1 k.c. o dodatkową przesłankę „braku dostatecznego rozeznania” może prowadzić do powstania znacznej rozbieżności w linii orzeczniczej sądów oraz jeszcze większego skomplikowania i nieczytelności prawa²³. Zapewne orzecznictwo sądowe doprecyzuje znaczenie tej subiektywnej przesłanki przedmiotowej, jednak nowelizacja ustawy nie powinna już na początku stwarzać nowych wątpliwości interpretacyjnych, powinna raczej je rozwiewać. Obecne założenie jest więc niepożądane z punktu widzenia bezpieczeństwa i pewności obrotu. Zaletą regulacji przyjętej ustawy z dnia 2 grudnia 2021 r. jest ograniczenie sytuacji „braku dostatecznego rozeznania” wyłącznie do sytuacji związanych z przedmiotem umowy, które wystąpiły u drugiej strony

---

wego bądź brak doświadczenia w określonego rodzaju przedsięwzięciach. Zob. także J.M. Kondek, *Wpływ sytuacji kryzysowych na stosunki cywilnoprawne*, Warszawa 2021, Lex, rozdział II.2.2.3.1.

²¹ Uzasadnienie projektu, s. 8.

²² Ibidem, s. 9.

²³ Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, *Uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (UD111)*, Warszawa 2020, <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12338855/katalog/12725884#12725884> (dostęp: 28.11.2022 r.).

kontraktu. Propozycja z projektu była nazbyt dowolna i poszerzała zastosowanie przesłanki do sytuacji niemających związku z zawartą umową. Ograniczenie to, przy i tak szerokim zakresie przesłanki, należy uznać za trafną korektę.

Pochylając się nad wątpliwościami związanymi z przesłanką „braku dostatecznego rozeznania”, można wskazać, że aktualnie przesłankę niedoświadczenia utożsamia się z brakiem wiedzy lub brakiem zrozumienia skutków prawnych i ekonomicznych wywoływanych przez konkretną umowę (szerokie postrzeganie zwrotu „doświadczenie”)²⁴. Również w orzecznictwie przyjmuje się, że w pojęciu niedoświadczenia mieści się brak ogólnego doświadczenia życiowego lub – rozszerzająco – brak doświadczenia w określonego rodzaju przedsięwzięciach²⁵. W związku z tym można odnieść wrażenie, że projektowane rozszerzenie wyzysku w zakresie przesłanki rozeznania w zasadzie mieści się w dotychczas regulowanej przesłance niedoświadczenia²⁶. Tymczasem przesłanka „braku dostatecznego rozeznania” nie powinna być utożsamiana z niedoświadczeniem, a raczej powinna wykroczać poza to pojęcie. Wobec tego jedynie taka wykładnia zdaje się właściwa wobec racjonalnego przecież ustawodawcy, który nie posłużyłby się dwoma różnymi pojęciami w celu określenia tych samych stanów. Jeżeli rozeznanie oznacza orientację w jakiejś dziedzinie, posiadanie wiedzy, znawstwo, znajomość²⁷, to jawi się jako przesłanka pojemna

---

²⁴ P. Tereszkiwicz, *Obowiązki informacyjne w umowach o usługi finansowe*, Warszawa 2015, Lex, rozdział IV.4.3.1.

²⁵ Wyrok SA w Gdańsku z dnia 15 grudnia 2016 r., I ACa 1035/16, Lex nr 2340289, por. też wyrok SA w Katowicach z dnia 13 lutego 2013 r., I ACa 1008/12, Lex nr 1307417.

²⁶ Dla porównania można przywołać regulację prawa szwajcarskiego, w której jedną z przesłanek subiektywnych wyzyskanego stanowi lekkomyślność, która – co istotne – w doktrynie definiowana jest jako brak wiedzy w zakresie skutków zawieranej umowy; I. Schwenzer, *Schweizerisches Obligationenrecht. Allgemeiner Teil*, Bern 2016, s. 269; na marginesie można dodać, że wykładnia historyczna przemawia za odmową przyznania ochrony prawnej lekkomyślności, por. art. 42 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. z 1933 r. Nr 82, poz. 598 ze zm., dalej: k.z.).

²⁷ <https://sjp.pwn.pl/slowniki/rozeznanie.html> (dostęp: 8.04.2022 r.).

znaczeniowo. Z kolei brak wyraźnych wskazówek jej interpretacji uzasadnia poszukiwanie chociażby właściwego kierunku dla ustalenia jej rozumienia.

W związku z tym można zastanawiać się m.in., czy dopuszczalna jest interpretacja przesłanki „braku dostatecznego rozeznania”, nawiązująca do występującego w przepisach art. 899 § 1 oraz art. 930 § 2 k.c. zwrotu „dostateczne rozeznanie”. Tym samym dla ustalenia znaczenia przesłanki „braku dostatecznego rozeznania” można przyjąć punkt odniesienia określony jako stopień świadomości co do dokonywanej czynności (jej znaczenia, konsekwencji), w tym pełną znajomość istotnych okoliczności danego przypadku²⁸. Wyzyskanie pewnego stanu świadomości podmiotu stanowiłoby zatem podstawę do podważenia umowy. Takie ujęcie przesłanki wyzysku świadczy również o tym, że „brak dostatecznego rozeznania” odnosi się do wszelkich okoliczności, zarówno stanu faktycznego, jak i prawnego, które są związane z przedmiotem umowy i występują po drugiej stronie kontraktu.

Należy podkreślić, że stopień świadomości, do którego odnosi się omawiana projektowana przesłanka, nie jest całkowicie dowolny. Jego istotnym elementem jest bowiem dookreślenie przez przymiot „dostateczne”, którego szerszego wyjaśnienia niestety nie podjął się projektodawca. Z całą pewnością można stwierdzić, że nie każdy przypadek braku rozeznania w znaczeniu ustawy nowelizującej będzie stanowił przesłankę umożliwiającą powołanie się na wyzysk, ale tylko taki, który wykaże znamię dostateczności. *A contrario* najmniejszy, jak również zbyt mały brak rozeznania nie wypełnia „dostatecznego rozeznania”. W tym miejscu można jedynie wskazać, że wyznaczenie konkretnej granicy oceny omawianego stanu nie jest możliwe abstrakcyjnie, dlatego powinno być dokonywane *in casu*.

Przyjmując, że omawiana przesłanka odnosi się wyłącznie do określonego stanu świadomości, tj. dostatecznego rozeznania, można dostrzec pewne ryzyko. Mianowicie, w związku z brzmieniem

---

²⁸ R. Trzaskowski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 5: *Zobowiązania. Część szczegółowa*, red. J. Gudowski, Warszawa 2017, Lex, komentarz do art. 899, Nb 3.

przepisu, przy ocenie owego stanu świadomości nie ma potrzeby uwzględniania przyczyn, które doprowadziły do „braku dostatecznego rozeznania”. W tym kontekście w zakresie „braku dostatecznego rozeznania” mieści się przecież brak dbałości o własne sprawy, tj. niedbalstwo. Z tego względu zasadne byłoby doprecyzowanie przez ustawodawcę omawianej przesłanki, tzn. uzupełnienie o kryterium niemożności jej wyeliminowania przy dołożeniu należytej staranności. Skoro takiego zastrzeżenia nie ma, to nic nie stoi na przeszkodzie, by chroniony był również wyzyskany, który w żaden sposób nie próbował się „rozeznać”. Na przykład wyzyskanym może być osoba, która mając dostęp do różnych źródeł, a przede wszystkim umiejętność i łatwość korzystania z nich, nie zadbała o swoje interesy. Chociaż w uzasadnieniu projektu, zwracając uwagę na niemoralność praktyk, przywołano głównie proceder nakłaniania osób starszych do nabywania rzeczy ruchomych po zawyżonych cenach, co może sugerować ograniczenie kręgu podmiotowego właśnie do osób starszych, to w ustawie ograniczenia podmiotowego nie zastosowano²⁹. Co więcej, przesłanka „braku dostatecznego rozeznania” znajdzie zastosowanie zarówno do konsumentów, jak i do przedsiębiorców³⁰. Tymczasem możliwość powołania się na przedmiotową przesłankę przez tę ostatnią kategorię podmiotów (tj. przedsiębiorców) wydaje się nieuzasadniona, szczególnie w porównaniu z coraz szerzej nakładanymi na przedsiębiorców obowiązkami, w tym obowiązkiem dochowania staranności uwzględniającej zawodowy charakter aktywności.

Pomimo wykazanych niedoskonałości nowo uchwalonej zmiany należy z aprobatą ustosunkować się do zachowania zamkniętego katalogu przesłanek subiektywnych po stronie wyzyskanego³¹. Wszystkie one mają charakter klauzul niedookreślonych, a więc są pozostawione interpretacji sędziowskiej. W tych okolicznościach dalsza uznaniowość, np. w postaci całkowitego pominięcia przesłanek subiektywnych w przepisie regulującym wyzysk lub posłużenia

---

²⁹ *Uwagi Sądu Najwyższego do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny* (UD 111), BAS 1-021-277/20, Warszawa 2020, s. 23.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Analogicznie w tym zakresie przedstawia się aktualny stan prawny.

się zwrotem „w szczególności”, z całą pewnością nie byłaby rozwiązaniem trafnym.

7. Postrzeganie rażącego pokrzywdzenia

Nowelizacja w zakresie wyzysku obejmuje również przesłankę obiektywną, a mianowicie polega na umieszczeniu w przepisie art. 388 § 1¹ k.c. domniemania rażącej nieekwiwalentności świadczeń. Na wstępie trzeba zwrócić uwagę, że ustawodawca nie zmienił istoty wyzysku, pozostawiając w treści przepisu normę niedookreśloną, tzn. przewyższenie w rażącym stopniu wartości świadczenia podmiotu wyzyskującego. Tym samym odrzucony został model wyzysku wzorujący się na rzymskim *laesio enormis*, tj. pokrzywdzeniu o ponad połowę³², a właściwy pozostał zwrot nieostry, bez wskazania precyzyjnego ułamka lub procentu, który pozwalałby określić rażący stopień dysproporcji świadczeń. Mimo że w judykaturze zdarza się na podstawie obowiązującego stanu prawnego stosowanie nadmienionej zasady „pokrzywdzenia o ponad połowę”³³, można stwierdzić, że wynika to bardziej z danego stanu faktycznego niż reguły ogólnej. Uznając za słuszne nowe rozwiązanie³⁴, trzeba pamiętać, że zastosowanie zwrotu nieostrego wywołuje ryzyko znacznej uznaniowości po stronie sądów co do ustalenia,

---

³² Rozwiązanie to jest obecne w kodeksie cywilnym austriackim (§§ 934–935 Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch, dalej: ABGB) obok instytucji wyzysku (§ 879 ust. 2 pkt 4 w zw. z § 879 ust. 1 ABGB).

³³ Sąd Apelacyjny w Białymstoku orzekł, że rażąca dysproporcja zachodzi najczęściej wówczas, gdy cena jest co najmniej dwukrotnie niższa; wyrok SA w Białymstoku z dnia 24 maja 2018 r., I ACa 970/16, Lex nr 2519229. Sąd Apelacyjny w Lublinie przyjął, że o rażącym zawyżeniu zadośćuczynienia można mówić dopiero wtedy – przy pewnym uproszczeniu – gdy ustalone zadośćuczynienie przekracza jego wysokość „o ponad połowę”; wyrok SA w Lublinie z dnia 27 listopada 2013 r., I ACa 531/13, Lex nr 1416178.

³⁴ Por. P. Machnikowski, komentarz do art. 388 k.c., w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2014, s. 705; B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wyzysk jako wada oświadczenia woli*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1973, t. 10, s. 57. Ernest Till w uzasadnieniu do Kodeksu zobowiązań pisał, że jakiegokolwiek określenie progu pokrzywdzenia musiałyby być aktem dowolności ustawodawcy, co uzależniałoby ważność umowy od róż-

czy w ogóle zachodzi wyzysk³⁵. Biorąc jednak pod uwagę, że zwrot niedookreślony rażącego pokrzywdzenia został usztywniony ramą dwukrotności dysproporcji wartości świadczeń stron, bezzasadne wydają się zgłaszane wątpliwości, że nie będą spełnione przesłanki wyzysku, gdy wartość świadczenia wyzyskanego będzie przewyższała wartość świadczenia drugiej strony o 99% albo mniej³⁶. Kluczowym miernikiem ustalenia nieekwiwalentności świadczeń są zawarte w art. 388 § 1 k.c. przesłanki niedookreślone, które eliminują sztywność regulacji *laesio enormis*.

Z treści art. 388 § 1¹ k.c. wynika domniemanie rażącego stopnia przewyższenia, zgodnie z którym domniemywa się rażący stopień przewyższenia wartości świadczeń, jeżeli wartość świadczenia jednej ze stron w chwili zawarcia umowy przewyższa co najmniej dwukrotnie wartość świadczenia drugiej strony. Domniemanie to ma na celu ułatwienie dowodzenia przesłanki rażącego pokrzywdzenia. Nie wyłącza jednocześnie możliwości wystąpienia rażącego przewyższenia w sytuacji pokrzywdzenia nieosiągającego progu dwukrotności. Zdaje się, że wyzyskany zawsze (czyli właściwie wtedy, gdy nie zachodzi domniemanie) może zgodnie z tradycyjnym modelem ciężaru dowodu (por art. 6 k.c., art. 232 k.p.c.) wykazać, że *in casu* pokrzywdzenie przybiera postać rażącą. Aczkolwiek skutkiem przyjętego domniemanie mogą być istotne utrudnienia wykazania rażącego charakteru pokrzywdzenia poniżej progu dwukrotności różnicy wartości świadczeń. Ta hipotetyczna niedoskonałość przepisu nie pogarsza jednak pozycji wyzyskanego, raczej ją poprawia w przypadkach „oczywistych”. Należy przyjąć, że domniemanie to ma charakter wrzuszalny i może być wykazane dowodem przeciwnym.

---

nicy kilku marek lub franków; E. Till, *Polskie prawo zobowiązań (część ogólna). Projekt wstępny z motywami*, Lwów 1923, s. 78.

³⁵ B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wady oświadczenia woli*, s. 193.

³⁶ *Uwagi Sądu Najwyższego*, s. 24.

8. Kolejność dochodzenia roszczeń

De lege lata przepis art. 388 k.c. przewiduje sekwencję roszczeń zgłaszanych przez wyzyskiwanego wobec osoby wyzyskującej (stopniowanie roszczeń)³⁷. Regulacja tekstu pierwotnego art. 388 k.c. nie zapewnia adekwatnej ochrony osoby wyzyskanej³⁸, ponieważ powództwa są często oddalane jedynie z uwagi na niewłaściwe żądanie zgłoszone przez powoda, przy spełnieniu wszystkich ustawowych przesłanek wyzysku³⁹. Taka praktyka nie propaguje powoływania się na art. 388 k.c., a wręcz zmusza do poszukiwania innych podstaw ochrony interesów wyzyskanego.

Co interesujące, sekwencyjność roszczeń została zachowana w pierwotnej wersji projektu⁴⁰. Projektodawca dokonał jedynie zmiany kolejności zgłaszanych roszczeń. W rezultacie żądanie unieważnienia nadal pozostawałoby zależne od możliwości modyfikacji świadczeń. Słusznie, po przeprowadzeniu konsultacji, w uchwalonej w dniu 2 grudnia 2021 r. ustawie uwzględniono postulaty pozostawienia wyzyskanemu decyzji (doboru środków prawnych) w przedmiocie wyboru żądania, z którym może wystąpić wyzyskany. Ostatecznie ustawodawca przyjął, że wyzyskany może według swego wyboru żądać zmniejszenia swego świadczenia lub zwiększenia należnego świadczenia albo unieważnienia umowy. To wyzyskany będzie zatem decydował, czy chce dalej być związany umową (choć na warunkach ukształtowanych przez sąd), czy też będzie się domagał unieważnienia umowy. Zmiana ta dalece uela-

---

³⁷ Wyrok SN z dnia 8 października 2009 r., II CSK 160/09, Lex nr 529679.

³⁸ P. Lewandowski, *Zgłoszenie roszczenia o unieważnienie umowy na podstawie art. 388 k.c. a dochowanie terminu dla wnoszonego później roszczenia o wyrównanie świadczeń. Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 17 czerwca 2015 r., I ACa 80/15 (glosa krytyczna)*, Glosator Warmiński Olsztyńskie Miniatury z zagadnień stosowania prawa, red. W. Cieślak, J.J. Zięty, M. Romańczuk-Grącka, Olsztyn 2021, Nr 1, s. 176.

³⁹ Przykładowo wyrok SA w Poznaniu z dnia 9 maja 2013 r., I ACa 292/13, Lex nr 1322025.

⁴⁰ Projekt w pierwotnej wersji zakłada zgłoszenie żądania unieważnienia umowy albo, jeżeli jest to możliwe, zmniejszenie swego świadczenia lub zwiększenie należnego jej świadczenia.

stycznia pozycję procesową wyzyskanego, gdyż eliminuje obowiązek wykazywania trudności wyrównania wartości świadczeń, szanując rzymską paremię *volenti non fit iniuria*. Tym samym to wyzyskany podejmie autonomiczną decyzję, z którego uprawnienia skorzysta. Dopuszczenie bezwarunkowego unieważnienia umowy obarczonych wyzyskiem może powodować pokusę wycofania się z zawartej transakcji. Takie ryzyko powinno obciążać podmiot, który na etapie kontraktowania zachowywał się niełojalnie wobec drugiej strony i wyzyskał jej niekorzystną sytuację. Niemniej jest ono łagodzone przez powinność udowodnienia pozostałych przesłanek wyzysku i dochowania terminu. Podniesionych wątpliwości nie traktuję jednak jako mankamentu dokonanej zmiany.

9. Termin dochodzenia roszczeń

W pierwotnej wersji projektu ustawy przewidziano zastąpienie ujętego obecnie w art. 388 § 2 k.c. terminu zawitego w odniesieniu do zgłoszenia roszczeń z wyzysku instytucją przedawnienia. Ostatecznie w ustawie nowelizującej pozostawiono konstrukcję terminu zawitego, wydłużając go w zależności od profesjonalizmu wyzyskanego (przedsiębiorcy) lub jego braku (konsument). Warto odnieść się szerzej zarówno do wersji projektu, jak i do tekstu przyjętej ustawy.

Przedstawiciele doktryny dostrzegają, że obowiązująca regulacja wyzysku w kwestii terminu do wystąpienia z żądaniami jest mało elastyczna, a mianowicie oddziela moment początkowy biegu terminu od wiedzy uprawnionego o zaistnieniu wyzysku, łącząc go sztywno z dokonaniem czynności prawnej⁴¹. W konsekwencji może dojść do wygaśnięcia roszczenia, zanim strona uprawniona uświadomi sobie możliwość powołania się na wyzysk w związku z nieustąpieniem stanu przymusowego położenia, niedoświetła lub niedoświadczania. W takiej treści przepisu art. 388 k.c. można się nawet doszukiwać jego sprzeczności z art. 2 i art. 77 ust. 1

---

⁴¹ Por. A. Grebieniow, komentarz do art. 388 k.c., Nb 51.

Konstytucji RP⁴². Zdaje się, że właśnie ze wskazanych względów projektodawca w pierwotnej wersji zdecydował się posłużyć instytucją przedawnienia. Atrakcyjnością takiego rozwiązania miało być uelastycznienie zasad obliczania terminu z jednoczesnym usunięciem sztywnej regulacji terminu zawitego, którego upływ powoduje, że uprawnienie wygasa i nie może być dochodzone. Przy zaproponowanej regulacji przedawnienia – uprawnienia nie wygasają, a jedynie wyjątkowo istnieje możliwość nieuwzględnienia upływu terminu przedawnienia roszczenia przysługującego przeciwko konsumentowi (z uwagi na zasady słuszności). Pierwotna wersja projektu przewidująca przedawnienie pociągałaby za sobą pewne sprzeczności. Na przykład w przypadku roszczeń przysługujących przeciwko konsumentowi w realiach sprawy opartej na art. 388 k.c. wątpliwe byłoby zastosowanie przywołanego przepisu. Takie założenie, choć prawnie dopuszczalne, w praktyce zapewne rzadko by występowało, gdyż to głównie przedsiębiorca jest stroną wyzyskującą konsumenta, nie odwrotnie. Na etapie opiniowania regulacja w omawianym zakresie spotkała się ze słusznymi uwagami, że domaganie się od sądu zmiany treści umowy (stosunku prawnego) lub jego unieważnienia nie stanowi „roszczenia majątkowego”, o którym mowa w art. 117 k.c., a tylko takie podlegają przedawnieniu⁴³. Doprowadziłoby to tym samym do sytuacji, że dochodzenie roszczeń na podstawie art. 388 k.c. przybrałoby charakter bezterminowy, gdyż ani nie ulegałoby przedawnieniu, ani nie gasłoby ze względu na upływ czasu (termin zawity). Byłoby to rozwiązanie niepożądane.

W rezultacie w ustawie z dnia 2 grudnia 2021 r. w regulacji wyzysku została utrzymana konstrukcja terminu zawitego. Ustawodawca zdecydował się przy tym na wydłużenie dotychczasowego terminu w zależności od profesjonalizmu wyzyskanego, a mianowicie od tego, czy na wyzysk powołuje się przedsiębiorca, czy

---

⁴² Por art. 442 § 1 k.c. i jego niezgodność z art. 2 i art. 77 ust. 1 Konstytucji RP, wyrok TK z dnia 1 września 2006 r., SK 14/05, Dz.U. z 2006 r. Nr 164, poz. 1166.

⁴³ Rada Legislacyjna przy Prezesie Rady Ministrów (dalej: RL), RL-033-3/21, *Opinia o projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny. Na podstawie projektu opinii przygotowanego przez P. Sobolewskiego.*

konsument. W ten sposób nawiązał w pewnym sensie do terminu przedawnienia z art. 118 k.c., przedsiębiorca bowiem ma na wystąpienie z żądaniem 3 lata, konsument zaś – 6 lat. Również w tym miejscu ustawodawca nie ustrzegł się dwuznaczności, ponieważ nie jest jasne, jaki termin znajduje zastosowanie do podmiotów, którym nie można przypisać statusu ani przedsiębiorcy, ani konsumenta, jak np. stowarzyszenie nieprowadzące działalności gospodarczej, osoba fizyczna dokonująca czynności prawnej z inną osobą fizyczną.

Jak się okazuje, wydłużenie terminu, chociaż znaczące, nie rozwiązuje problemu terminu, w ciągu którego możliwe jest zgłoszenie roszczenia z art. 388 k.c. Ustawa nie przewiduje bowiem zmian momentu rozpoczęcia biegu terminu do wystąpienia z żądaniem. Pozostawia nim dzień zawarcia umowy, co należy poddać krytyce. Może się przecież zdarzyć, że termin do wystąpienia z żądaniem ubiegnie przed ustaniem stanu przymusowego położenia, niedoświetła, niedoświadczania lub braku dostatecznego rozeznania. Pod tym względem dobrym rozwiązaniem były zaproponowane założenia projektu księgi pierwszej Kodeksu cywilnego z 2009 r. Zgodnie z tym dokumentem uprawnienie do uchylecia się od skutków oświadczenia woli miało wygasać z upływem roku od dowiedzenia się o okolicznościach uzasadniających to uprawnienie oraz uzyskania swobody działania⁴⁴. Podobną regułę ustanawiał projekt z 2015 r., według którego uprawnienie do kwestionowania umowy dotkniętej wyzyskiem wygasają z upływem roku od dnia, w którym wyzyskany odzyskał swobodę działania lub dowiedział się o możliwości wystąpienia z takim żądaniem⁴⁵. Przywołane projekty statuują stosunkowo krótki termin dochodzenia roszczeń przy założeniu, że rozpoczyna on swój bieg od dnia ustąpienia okoliczności uzasadniających przyjęcie wyzysku. Pomimo tego przywołane propozycje rozwiązania zasługują na aprobatę. Stwarzają bowiem wyzyskanemu możliwość ochrony praw po ustaniu

---

⁴⁴ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego działająca przy Ministrze Sprawiedliwości, *Księga Pierwsza Kodeksu Cywilnego. Projekt z uzasadnieniem*, Warszawa 2009 (art. 124 § 1), s. 129.

⁴⁵ *Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przyjęty w 2015 r.* (art. 97 § 3), s. 140.

przesłanek subiektywnych, o ile tylko wykaże on należyłą dbałość o własne interesy. Zastosowanie takiej konstrukcji byłoby zbieżne z obowiązującymi regulacjami, np. z art. 88 § 2 k.c. Z całą pewnością związanie początku biegu dwuletniego terminu (od dnia 30 czerwca 2022 r. – terminu trzyletniego) zawitego z momentem ustania wymienionych stanów nie szkodziłoby pewności obrotu, podczas gdy takie zastrzeżenia można wysuwać wobec uchwalonej ustawy, tj. w zakresie wydłużenia terminu na dochodzenie roszczeń w przypadku konsumenta.

W związku z powyższym celowe i korzystne byłoby ukształtowanie art. 388 § 2 k.c. w brzmieniu: „uprawnienia określone w § 1 wygasają z upływem lat dwóch od dnia ustąpienia przymusowego położenia, niedoświadczenia lub niedołęstwa”. Tym samym należy postulować rezygnację z różnicowania długości okresu na dochodzenie roszczeń w zależności od kategorii podmiotu, co wydaje się właściwe z uwagi na obecną tendencję do zrównywania uprawnień przedsiębiorców osób fizycznych z prawami konsumentów.

10. Podsumowanie i wnioski

Obowiązująca regulacja wyzysku nie jest doskonała, a przez to praktyczne znaczenie przepisu art. 388 k.c. nie jest duże⁴⁶. Dotychczas jednak wszelkie próby zmiany regulacji nie doczekały się zgłoszenia do etapu prac ustawodawczych⁴⁷. Z tego względu omawiana nowelizacja art. 388 k.c. zasługuje na szczególną uwagę.

Jak wynika z przeprowadzonych rozważań, proponowany kształt przepisu regulującego wyzysk nadal może być dyskusyjny. Na przykład zmianę w zakresie wprowadzenia przesłanki „braku dostatecznego rozeznania drugiej strony co do przedmiotu umowy” można w zasadzie poczytywać za irrelevantną (jeśli utożsamiać brak rozeznania z niedoświadczeniem). Ponadto należy opowiedzieć

---

⁴⁶ Por. R. Trzaskowski, *Skutki sprzeczności umów obligacyjnych z prawem*, Warszawa 2013, s. 647 i n.; J. Andrzejewski, W. Szafranski, *Wyzysk (art. 388 Kodeksu cywilnego) w polskim prawie prywatnym a obrót dziełami sztuki*, „Santander Art and Culture Law Review” 2016, nr 1(2), s. 122 i n.

⁴⁷ Por. przypis 44.

się za potrzebą wprowadzenia dookreślenia tej przesłanki przez zastrzeżenie, że brak rozeznania nie mógł być przed dokonaniem czynności wyeliminowany. Wątpliwości i zastrzeżenia pojawiają się także m.in. w odniesieniu do terminu dochodzenia roszczeń, ponieważ zmiany wprowadzone w tym zakresie jawią się jako półśrodek. Niemniej pozytywnie jest pozostawienie konstrukcji terminu zawitego. Trzeba podkreślić, że wydłużenie terminu ułatwi dochodzenie roszczeń, jednak związanie przy tym jego początku z datą zawarcia umowy powoduje, że stan prawny – co do zasady – pozostaje bez zmian (termin może ubiec przed ustąpieniem negatywnych stanów po stronie wyzyskanego).

Pomimo krytyki ustawy nowelizującej przeprowadzona analiza pozwala dostrzec zalety nowych rozwiązań. Jedną z nich jest pozostawienie jako niedookreślonej przesłanki rażącego przewyższenia wartości świadczeń, co czyni regulację elastyczną. Innym przykładem jest wyeliminowanie sekwencyjności roszczeń, a w to miejsce pozostawienie wyzyskanemu wyboru co do zgłaszanego roszczenia bez narzucania warunków wstępnych.

Jak się jednak okazuje, ustalenie brzmienia przepisu regulującego wyzysk, które czyniłoby zadość podnoszonym postulatam, wydaje się niezwykle trudne. To, czy pomimo przywołanych wątpliwości i – jak się wydaje – wciąż dyskusyjnej treści przepisu wprowadzone zmiany wywrą pozytywny wpływ na praktykę, zostanie dopiero zweryfikowane przez judykaturę. Przedstawione uwagi wskazują jednak, że będzie to nie lada wyzwanie.

STRESZCZENIE

O ochronie wyzyskanego – rozważania nad nowymi rozwiązaniami wyzysku w polskim prawie cywilnym

Podjęte w pracy rozważania dotyczą nowelizacji art. 388 k.c. dokonanej ustawą z dnia 2 grudnia 2021 r. Zwrócono uwagę, że ustawodawca (jak i projektodawca), ingerując w treść przepisu, nie odniósł się do fundamentalnych kwestii związanych z wyzyskiem, takich jak charakter prawny wyzysku oraz zakres obowiązywania przepisu art. 388 k.c. W pracy omówiono rozszerzenie definicji wyzysku o nowe znamię subiektywnej

sytuacji wyzyskanego, tj. brak dostatecznego rozeznania drugiej strony co do przedmiotu umowy. Dostrzeżono m.in., że przywołana przesłanka może być utożsamiana z niedoświadczeniem oraz że powinna zostać określona, np. przez zastrzeżenie, że brak rozeznania nie mógł być przed dokonaniem czynności wyeliminowany. Ponadto w pracy przeanalizowano zmiany w zakresie postrzegania rażącego pokrzywdzenia (domniemanie rażącego stopnia pokrzywdzenia), kolejności roszczeń oraz terminu dochodzenia roszczeń. Stwierdzono, że chociaż nowelizacja dokonana ustawą z dnia 2 grudnia 2021 r. zmierza w dobrym kierunku, to przepis regulujący wyzysk nadal może być dyskusyjny.

Słowa kluczowe: wyzysk; swoboda kontraktowania; nieważność umowy; wzruszalność umowy

SUMMARY

On the protection of the exploited – reflections on new solutions of exploitation in Polish civil law

The considerations in this article concern the amendment to Art. 388 of the Polish Civil Code made by the Act of December 2, 2021. It was noted that the legislator (and the Act initiator), while interfering with the content of the provision, did not refer to fundamental issues related to exploitation, such as the legal nature of exploitation and the scope of application of Art. 388 of the Polish Civil Code. This article describes the extension of the definition of exploitation by a new feature of the subjective exploited situation, i.e., the lack of sufficient understanding of the other party as to the subject of the contract. It was noticed, inter alia, that the aforementioned premise may be equated with inexperience, and that it should be specified, e.g., by stipulating that the lack of sufficient understanding could not be prior eliminated. In addition, the study analyzed changes in the perception of gross harm (presumption of gross harm), the order of claims and the deadline for pursuing claims. It was found that although the amendment made by the Act of December 2, 2021 goes in the right direction, the provision regulating exploitation may still be debatable.

Keywords: exploitation; freedom to contract; invalidity of the contract; contract changeability

BIBLIOGRAFIA

- Andrzejewski J., *Czy art. 388 k.c. jest potrzebny? Wyzysk w Kodeksie cywilnym oraz w tzw. perspektywie kodyfikacyjnej – spojrzenie krytyczne i wnioski de lege ferenda*, w: *Wokół rekodyfikacji prawa cywilnego*, red. P. Stec, M. Załucki, Kraków 2015.
- Andrzejewski J., Szafranski W., *Wyzysk (art. 388 Kodeksu cywilnego) w polskim prawie prywatnym a obrót dziełami sztuki*, „Santander Art and Culture Law Review” 2016, nr 1(2).
- Grebieniow A., w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2021.
- Gutowski M., w: *Kodeks cywilny, t. 1: Komentarz do art. 1–449¹¹*, red. M. Gutowski, Warszawa 2016.
- Kondek J.M., *Wpływ sytuacji kryzysowych na stosunki cywilnoprawne*, Warszawa 2021, Lex.
- Kosmol M., *Laesio enormis w XXI w. – czy matematyczne podejście do ustalania granic dopuszczalnej nieekwiwalentności świadczeń w umowach dwustronnie zobowiązujących jest pożądane?*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2019, t. 25, nr 2.
- Lewandowski P., *O potrzebie kompatybilności przepisów regulujących wyzysk w Kodeksie cywilnym i w Kodeksie karnym*, „Prawo i Więź” 2022, nr 1.
- Lewandowski P., *Zgłoszenie roszczenia o unieważnienie umowy na podstawie art. 388 k.c. a dochowanie terminu dla wnoszonego później roszczenia o wyrównanie świadczeń. Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 17 czerwca 2015 r., I ACa 80/15 (glosa krytyczna)*, Glosator Warmiński Olsztyńskie Miniatury z zagadnień stosowania prawa, red. W. Cieślak, J.J. Zięty, M. Romańczuk-Grącka, Olsztyn 2021, Nr 1.
- Lewaszkiwicz-Petrykowska B., w: *Kodeks cywilny. Część ogólna*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2009.
- Lewaszkiwicz-Petrykowska B., *Wady oświadczenia woli w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 1973.
- Lewaszkiwicz-Petrykowska B., *Wyzysk jako wada oświadczenia woli*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1973, t. 10.
- Machnikowski P., w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2014.
- Popiołek W., w: *Kodeks cywilny, t. 1: Komentarz do artykułów 1–449¹⁰*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2011.

- Rembieliński A., w: *Kodeks cywilny z komentarzem*, red. J. Winiarz, Warszawa 1980.
- Schwenzer I., *Schweizerisches Obligationenrecht. Allgemeiner Teil*, Bern 2016.
- Tereszkiewicz P., *Obowiązki informacyjne w umowach o usługi finansowe*, Warszawa 2015, Lex.
- Till E., *Polskie prawo zobowiązań (część ogólna). Projekt wstępny z motywami*, Lwów 1923.
- Trzaskowski R., w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 5: *Zobowiązania. Część szczegółowa*, red. J. Gudowski, Warszawa 2017, Lex.
- Trzaskowski R., *Skutki sprzeczności umów obligacyjnych z prawem*, Warszawa 2013.
- Zakrzewski P., w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3: *Zobowiązania. Część ogólna (art. 353–534)*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2018.
- Żuławska Cz., w: *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia: Zobowiązania*, t. 1, red. G. Bieniek, Warszawa 2011.